

Kleur uit steen

Toen mijn moeder mij de intensiteit van de Middeleeuwse geloofsbelevens wilde illustreren, vertelde ze waardoor de blauwe mantel van Maria zo'n stralende kleur had. Berouwvolle edelen en prelaten lieten de edelsteen lapis lazulli uit hun ringen breken en in mortieren verpulveren. Met lijnolie vermengd werd er verf voor altaarstukken uit bereid. Ik ben nieuwsgierig gebleven naar zulke aardverven. Onlangs reikte Maryleen Schiltkamp mij Max Doerner's 'Malmaterial' toe. Voorts werd de inventaris van de Amsterdamse verhandel Hafkenscheid uit ca. 1825 gepubliceerd. Deze wordt sinds 1926 bewaard op de TU-Delft. Hier een opsomming van wat er aan aardse kleurstoffen werd of wordt gebruikt.

Grafiët, gemengd met gom: zwarte waterverf; verkit met klei als tekenstift.

Auripigment, (verbasterd: orpement), fijngewreven in goudgele verf. Ook als bijmengsel in witkalk: wandluizen werden hiermee bestreden. Leidse Goeie Mie vergiftigde er tientallen mensen mee en het werd daardoor na 1885 overal verboden.

Cinnaber, (India's woord, dat drakenbloed betekent), al in de oudheid als 'minium' voor rode verf in gebruikt. Monniken schreven hoofdletters in Middeleeuwse manuscripten, de miniatoren die miniaturen vervaardigden. Nu heet dit rood vermiljoen.

Calciet, fijngemalen gebruikt voor witte verf. Krijtgesteenten werden vroeger gezeefd en tot torentjes en krijtjes gedroogd. Op de zeven bleven fossiele foraminiferen en bryozoa liggen. Dit is beschreven door Von Hagenow.

Malachiet (vroeger ook wel *chrysocolla* genoemd, thans de mineraalnaam van verflensend kopersilicaat), fijngestampt voor prachtige sapgroene verf.

Azuriet werd vermalen voor goedkope niet-kleurechte blauwe verf.

Gips, in kristallijnevorm als 'glas' voor Maria-beeldjes en fijngemalen voor witte verf (lenzine). In verkitte vorm als schoolkrijt.

Bariet, fijngemalen voor witte verf.

Pyrolusiet, in poedervorm gebruikt voor de bereiding van zwarte verf.

Manganiet, met ijzermineralen vermengd bruin van kleur: terra di Umbria of omber. Ik zag hoe het op Cyprus werd afgegraven.

Limoniet, van nature geelbruin, bijvoorbeeld ter-

ra di Siena. Gedehydrateerd (ontdaan van water) veel roder: gebrande Siena (kunstmatig) of rode oker (terra di Pozzuoli) is natuurlijk. Caput mortem, dodekop of ook wel Zweeds rood genoemd, resteert na het roosten van pyriet.

Lapis lazulli, voor de mantel van Maria, was vroeger even kostbaar als goud. Het was afkomstig uit Afgahanistan, van overzee, vandaar de naam 'azurum ultramarinum', bij ons ultramarijn.

Glauconiet, uit de buurt van Verona en uit Bohemen, terraverd, niet erg intens standgroen.

Talk, satineerpoeder voor satijnglanzende verfsoorten. Ook in pastels.

Muscoviet, in kleine schubben als glitter aan verf toegevoegd.

Barnsteen, grondstof voor zeer harde lak, bijvoorbeeld op rijtuigen.

Bruinkool, gemalen en gezeefd in bruine verven: Van Dijksbruin, Keulse of Kasselse aarde.

Asfaltiet, ondermeer gewonnen te Sieringhoek bij Bentheim in Duitsland. Hiermee zijn veel 'clair-obscur-schilderijen' bedorven (Reynolds en de hem volgende Engelsen, ook Barbizon en Haagse school), omdat asfalt langs het doek 'kruipt' en in een hevig craquelé uitdroogd. Bovendien dringt het in opgebrachte verflagen door. Ook mummie genoemd, omdat vaak asfalt uit Egyptische mummies werd gebruikt. Schilderijlijsten werden ook met asfalt goed zwart gemaakt.

Zo gebruikten schilders en ververs minerale grondstoffen voor hun werken.

(Uit: *Bloemen van de Steenbreek. Uitgave VU Amsterdam, 1988*)